

ANMÆLDELSE

Mellem afsind og psykiatri

– den uforkortede udgave af bogen, der ændrede historien om psykiatrien

Af Edith Mandrup Rønn

En genlæsning af Foucaults *Galskabens historie* (1961)¹⁾ i den nyoversatte uforkortede udgave fra 2003 er en overvældende oplevelse for den, der har læst de stærkt forkortede engelske og norske udgaver fra 1960-erne og 1970-erne. Bogen skal ikke refereres her, da den vil være bekendt for mange af læserne. I stedet vil jeg diskutere dens betydning og historie og dens plads blandt Foucaults arbejder.

Den svenske reviderede udgave fra forlaget ARKIV (1972) var noget bedre end de tidlige norske og engelske. I den svenske udgave havde oversætteren fanget det litterære foucaultske sprog. Dette sprog må være en udfordring for en oversætter (og måske en større udfordring for oversætterne til dansk og norsk end for oversættere, der har svensk som hovedsprog?). De første danske oversættere af andre Foucault-tekster tilgodeså i hvert fald ikke i samme grad dette sproglige karakteristikon, men gjorde sproget mere puristisk og ”konkret”. Måske fordi de var opdraget i en ”munke-marxistisk” videnskabelig tradition? Men derved blev det videnskabelige indhold gjort så bastant, at det var lettere for kritikerne, som der var mange af (især blandt historikere), at sætte spørgsmålstegn ved den metodiske indgang til det empiriske materiale, der ikke, som ”traditionelle” historikers materiale, bestod af velafgrænsede kildetyper, men af et utal af kilder, der tilmed skiftede art alt efter, hvilken periode han behandlede.

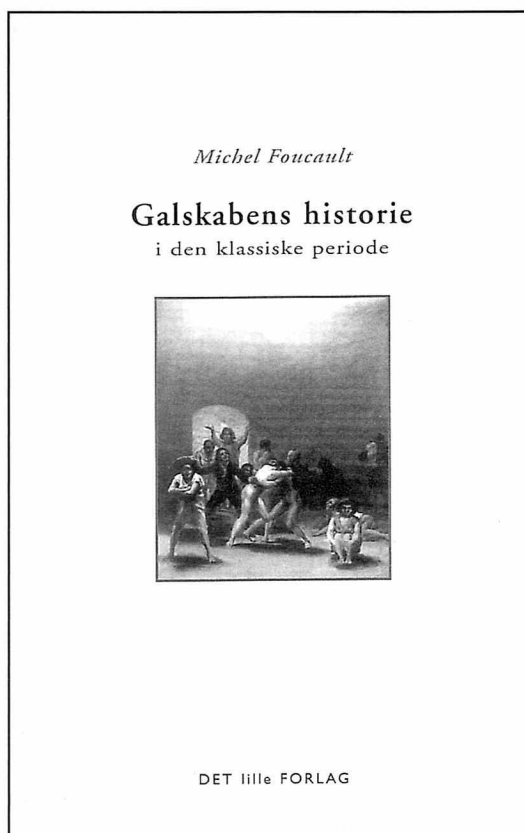
I Foucaults opfattelse af historien drejer det sig om at formidle, at *i troen på en ren, historieløs fornuft ligger selve progressionstankens utroværdighed*. Det kunne være svært at kapere for visse historikere, som – om ikke i hjernen så dog i hjertet – havde troen på en erslevsk kildekritik og evolutionismen. Man kan sige, at mange af historikerne i mellemtiden har givet Foucault og hans metoder en chance. Det forholder sig anderledes med de fleste af de medicinere, der skriver psykiatrihistorie i dag.

Blandt dagens medicinshistorikere, der beskæftiger sig med psykiatrien, kan man møde direkte aggressive udfald mod det, man med

Michel Foucault:
Galskabens historie i den klassiske periode
med indledning af Anders Fogh Jensen
Nyoversættelse ved Mogens Chrom Jacobsen
Det lille Forlag, 559 s., 440 kr
ISBN 87-91220-04-1

et lidt misvisende udtryk kalder "socialkonstruktivismen". Her er Foucault stadig den, angrebene samler sig om. Et eksempel på denne Foucault-animositet er den canadiske psykiatrihistoriker Edward Shorter (*A History Of Psychiatry: From The Era Of The Asylum To The Age Of Prozac, 1997*). Socialkonstruktivistene benægter sygdommenes "virkelighed" og opfatter de psykiske lidelser som effekter af fornuftens (samfundets) forsøg på at bekæmpe ufornuften, er det argument biologisterne forfægter. Mens socialkonstruktivistene snarere forsøger at diagnosticere stat, samfund eller kultur, hvor man nødvendigvis har måttet tage forholdsregler over for disse enten påstået biologisk betingede eller påstået samfundsskabte sygdomme. Ind imellem kan man forfalde til at synes, at det er en diskussion om kejserens skæg – uanset påstandene om sygdommenes "natur", er de konkrete nok for de personer, de rammer.

Det er faktisk ganske flot klaret, at Foucault stadig så mange år efter sin død i 1984 er i stand til at forurolige og irritere. Selv ville han jo nok ikke have brudt sig om at blive udråbt som den, der ændrede synet på historien om psykiatrien al den stund, "forfatteren er lige gyldig". Men der er ingen tvivl om, at *Galskabens historie* blev en eyeopener for de mange, der var godt trætte af (igen især) at få serveret

psykiatriske overlægers ensidige historie om den psykisk syge og udviklingen i diagnosticering og behandling. Deres historie kom hos Foucault til at indgå i det komplekse af udsagn, der udgør en psykiatrisk diskurs – og der hører den hjemme sammen med de andre fortællinger om afsind, ufornuft og psykiske lidelser.

EN BOG OG DENS HISTORIE

Måske er vi, når vi i dag læser *Galskabens historie*, belastede af vort kendskab til Foucaults senere skrivelser? Derfor læser vi muligvis nogle "faste" værktøjer og metoder, som vi senere har lært at kende gennem især *The Order of Things* (1966), *The Archaeology of Knowledge* (1969) og *Talens forfatning* (den franske udgave 1971, den danske 1982) ind også i hans første arbejder? I *Galskabens historie* finder vi ubesværet de tre epistemere: renæssancens, det klassiske og det moderne, men måske især fordi vi efterrationali-

serer på grund af den viden, vi har fra hans senere arbejder? Men allerede i *Galskabens historie* forklares og uddybes, hvordan synet på ufornuften skifter fra det diffuse og mangeartede i renæssancen til den klassiske periode, hvor sorteringsmekanismerne tager fat. Her bringer man orden i tingene, skiller fårene fra bukkene og rubricerer alt fra blomster til ufornuftsarter.

Da Foucault skrev *Galskabens historie* var han gæstelærer på universitetet i Uppsala, og dette besøg vakte på ingen måde furor i den traditionsrige universitetsby. En svenskfødt historiker, der læste i Uppsala netop på dette tidspunkt fortalte for et par år siden, at hun overhovedet ikke havde hørt om Foucault, mens han underviste på universitetet. Først da hun en del år senere slog sig ned i Danmark og begyndte at undervise her, stiftede hun bekendtskab med Foucault og *galskabens historie*. Bogen skulle fremlægges som disputats i Paris, men man mente ikke, at den kunne komme i betragtning som filosofisk disputats. Dette er grunden til, at den blev fremlagt på idehistorie.

Det er altid svært at sætte en faglig etiket på Foucault. Som mange andre af de franske intellektuelle, der har haft succes, har han flere uddannelser. Som forholdsvis ung fik han grader i filosofi og psykologi, og inden for det sidste felt fik han tilmed diplom som ”psyko-patolog”. For at forberede sig til dette diplom tilbragte han en del tid i praktik på et sindssygehospital. I dag kan vi måske nok se, at det arbejde, der kom ud af det (*Sindssygdom og psykologi* (1954) på dansk 1971) er ”foucaultsk”, men det slutter sig dog forholdsvis ukompliceret til den institutions- og psykiatrikritik, der allerede så småt var startet på dette tidspunkt. Alligevel rammer han ind lige der, hvor det i retrospektiv ses, at kritikken er nødvendig. Eller kommer han måske lige netop en antydning efter, at fænomenerne er ophørt med at eksistere i deres fulde udfoldelse? To sekunder efter, at ”den nye tid” er begyndt? Det mener Jean Baudrillard i den spændende lille bog *At glemme Foucault* (på dansk 1982). Han siger her, at Foucault forfører og får sine analyser til at virke så indlysende og

smukke, fordi han kommer ind lige præcis der, hvor vi allerede har fået øjnene op. Og når vi får det, er, også iflg. Foucault selv, diskursen allerede under opløsning? Når det er så svært at analysere nutidige, ikke opløste, diskurser, skyldes det mon så ikke, at man især mangler evnen til at se, hvad der *ikke* sker? At se begivenheder, der ikke hænder og opfatte tanker, der ikke falder os ind, er en umulighed med mindre vi har fået en viden om de *tanke-systemer*, der (ikke) er i stand til at rumme dem. Det var disse *tanke-systemer* Foucault mente at kunne indfange i sine epistemer. Udelukkelsen har lige så stor betydning som indladelsen. Det er denne bogs store fortjeneste, at den så at sige udogmatisk ”leger” den erkendelse ind i os, hvor vi i de senere arbejder mærker forsøgene på at skabe regelsæt og gøre systemerne langt mere eksplicite. Regelsæt er næsten fraværende – eller i hvert fald så godt som usynlige – i *Galskabens historie*.

I denne bog fremtræder Foucault altså ikke som i de senere bøger som metodikeren, men mere som den lærde polyhistor, han måske først og fremmest var? *Galskabens historie* er en bog, der bygger på enorme mængder af empiri – og faktisk er man ikke i tvivl om her, at empirien så at sige er ”kommet før metoden”. Foucault har simpelthen måttet skrive denne bog, før han kunne skrive sine senere bøger som *Ordene og tingene*, *The Archaeology of Knowledge* og *Talens forfatning*. En af hans biografer James Miller (*The Passions of Foucault*, 1993), mener iøvrigt, at når Foucault i slutningen af 1960erne og i 1970erne i så høj grad beskæftigede sig med metode og forsøgte at fremstille den mere eksplicit, så skyldtes det først og fremmest de krav, der lå i det højintellektuelle franske akademiske niveau. For at blive optaget på den plads, han rettelig fortjente, måtte han raffinere og udvikle en metode.

Galskabens historie har, som det ses, i sig selv en spændende historie, og bogen blev den første begyndelse på en til tider næsten hysterisk Foucault-dyrkelse. Foucault fik 30 meget aktive forskerår (1954-1984), før han døde kun 58 år gammel. Vi kan allerede nu se, at hvert årti

har sine særlige måder at opfatte og anvende Foucault på. I hans levetid kunne dette have sammenhæng med, hvad der netop var kernepunkter i det sidst skrevne. Efter Foucaults død har vidt forskellige forskere optaget og videreudviklet hans temaer. For tiden synes vi herhjemme mest optaget af *governmentality-begrebet*, især som det er videreudviklet af Nikolas Rose (bl.a. i *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*, 1999). Foucault har om nogen været udsat for indlemmelses- og udelukkelsesprocedurer. Der er temaer fra hans tidlige forskning, "man" ikke kan bruge i dag, og temaer der vinder opmærksomhed, fordi de kommer til at diagnosticere "den nye tid".

Reaktionen mod den overvældende Foucault-dyrkelse vi så i 1980-erne er her allerede i "antidiskursanalyse"-bevægelser osv. Foucault vil dog givetvis bevare en position i videnskabs- og teorihistorien på niveau med koryfæer som Durkheim og Weber, og hans tanker vil også, som deres, komme ud for nedvurderinger og revitaliseringer i fremtiden. For mig at se, er der dog ingen tvivl om, at når/hvis han bliver rangeret ind på et sidespor som metodiker, så vil *Galskabens historie* stadig blive læst og brugt af alle, der forsøger at forstå og skaffe sig viden om afsind og ufornuft, psykiatri og normalitet, for det er en unik bog. En bog, der skal læses, ikke bare læses om. Den skal nippes til, men alligevel læses nogenlunde sammenhængende. I pauserne mellem læsningsperioderne forlader bogen ikke sin læser, men bliver der, insisterende og udfordrende. Kommer man vel igennem den, føler man sig klogere på både psykisk sygdom og de tankesystemer, der har været styrende for vor opfattelse af ufornuft og unormalitet.

NYOVERSÆTTELSEN

Jeg var meget længere om at læse den nyoversatte, uforkortede udgave af bogen, end jeg var om at læse den svenske udgave i sin tid. Ikke alene på grund af bogens mange flere sider, men også fordi den i det hele taget virkede "tættere". Men det længere samvær med bogen var en oplevelse. Oversættelsen er en beundringsværdig bedrift. Uden at have læst den franske udgave (af ganske gode grunde), tør jeg godt sige, at jeg anser Mogens Chrom Jacobsens oversættelse for vellykket. Oversættelsen har netop den elegance som de allertidligste danske oversættelser af andre Foucault-tekster manglede. Man forstår først for alvor Foucault, når man får ham placeret i en fransk skrivetradition, der er meget forskellig fra den danske videnskabelige "klippe-og klistre"-skrivemåde fra 1960erne og 70erne, hvor det gjaldt om at få så mange tunge udsagn ind i en enkelt sætning som overhovedet muligt. Foucault skal have plads til at nærme sig sine pointer.

Anders Fogh Jensens præcise og vedkommende forord er af den type, som studenterne vil elske, fordi det så relevant fremtrækker hovedlinier i bogen. Man må blot håbe, at de ikke lader sig nøje med det – eller nøjes med at læse *metodikeren* Foucault som er den, man i de sidste årtier har lagt størst vægt på. Det ville være synd, for *Galskabens historie* er Foucaults mest spændende og værdifulde arbejde.

Note: Hvor ikke andet er anført angiver årstallet første udgivelse på originalsproget.